

З ІСТОРІЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ НАУКИ. ПОСТАТІ

УДК 069(091):902(477.75-21)

190 РОКІВ КЕРЧЕНСЬКОГО МУЗЕЮ: ШЛЯХ ВІД ПРИВАТНОЇ ЗБІРКИ ДО БРЕНДУ

Анастасія БАУКОВА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: anastasia_bau@ukr.net*

Підсумовано 190-літню діяльність Керченського музею. Ця установа стала центром пам'яткоохоронної, археологічної та експозиційної роботи в Східному Криму. Саме в Керченському музеї в різні роки працювали такі видатні археологи як В. Гайдукевич, А. Іванова, С. Берзіна (Лев), Н. Куніна, В. Кунін, В. Цехмістренко, С. Бессонова, Л. Мацкевий, О. Молев, О. Кислий. У відділі “Древньої історії” працювали висококваліфіковані співробітники, археологи зі стажем і великим багажем практичних знань (С. Семенов, В. Азарова, С. Шестаков, В. Холодков, Д. Кирилін та ін.). Загалом, у другій половині ХХ ст. шість співробітників музею стали докторами історичних наук, а семеро захистили кандидатські дисертації.

За час існування музей зазнавав переформатування у зв'язку зі змінами політичної та економічної ситуації і все ж зумів зберегти своє значення. Проте перетворення музею на центр ідеологічної пропаганди негативно вплинуло на його археологічну діяльність. У ХХ ст. відбулося розширення об'єктів дослідження та їхнього часового діапазону. Оскільки Керченський півострів був заселений із часів мезоліту, його територія насичена різночасовими пам'ятками. Завдяки роботам співробітників музею досліджено городища та некрополі Кітея, Кіммеріка, Тіритакі, Киз-аульського некрополя, кургани “Три Брати”, Кам'янського поселення, кургани та поселення бронзового часу. Також було значно доповнено уявлення про історичну топографію сучасної Керчі. Музей був співорганізатором та активним учасником кількох довготривалих міжнародних проектів із дослідження історичного минулого регіону (зокрема, Боспорські експедиції Інституту історії матеріальної культури та Державного музею образотворчого мистецтва). Важливо, що матеріали з розкопок ставали основою для оновлення експозиції та активно публікувалися у різноманітних спеціалізованих та науково-популярних виданнях. У статті також приділено увагу формуванню експозиції музею, подано короткий огляд його фондів, бібліотеки та архіву.

Ключові слова: Керченський музей, ювілей, історія археології, історія музейної справи, археологічні дослідження, експозиція, антикознавство.

У 2016 році виповнилося 190 років із часу заснування Керченського історико-археологічного музею. В історії музейної справи нашої держави ця установа посідає значне місце, адже він входить до п'ятірки найстаріших музеїв. За цей час установа діяла в кількох форматах: Керченський музей старожитностей, Керченський історико-археологічний музей (далі – КІАМ), Керченський історико-культурний заповідник (далі – КІКЗ), і мала різне підпорядкування – від КримОХРІСу до Міністерства культури. Значення музею на початку ХХІ ст. знайшло вираження у перетворенні його на Кримську республіканську устанovu. Від початку російської окупації Криму музей функціонує під назвою Державної бюджетної установи “Східно-Кримський історико-культурний музей-заповідник”. Так окупаційна влада спричинилася до знеособлення музею, адже з його назви зникла точна географічна прив’язка. Цей факт примітний, адже від моменту заснування кожна нова влада (в форматі РСФСР чи УРСР, за часів незалежності України) зберігала в назві установи прикметник “Керченський” і лише тепер установа ніби “знеособилась” і теперішня назва не викликає чіткого уявлення про розташування установи і тяглість традиції.

Часом найбільшого піднесення значення та ролі Керченського музею у вивченні і збереженні історичної і культурної спадщини стало ХХ ст. Водночас у цей період робота музею відбувалася у правовому полі двох радянських республік: з 1922 р. – як частини музейної мережі РСФСР, а з 1954 р., після входження Кримської області до складу Української РСР, музей змінив підзвітність. Ці часові проміжки (у форматі існування СРСР) є приблизно однаковими, проте для музею вони стали кардинально різними в плані оцінки його структури, підпорядкування, функцій та напрямів дослідницької, пам’яткоохоронної, експозиційної та просвітницької діяльності.

Керченський музей за свою історію пройшов шлях розвитку від звичайного місця зберігання старожитностей до потужного науково-дослідного і експозиційного центру. Коло функцій та напрямів діяльності установи, від збереження артефактів у 1826 р., через археологічну дослідницьку та експозиційну роботу переважно пам’яток античності, розвинулося до формування численних історичних та археологічних колекцій різних часових проміжків від найдавніших часів до сьогодення та широкої просвітницької діяльності. Важливим надбанням установи є потужна бібліотека (приблизно 31 тисяча книг), переважно спеціальної літератури з історії та культури Північного Причорномор’я та багатий архів, який нараховує близько 18 тисяч одиниць збереження.

Історії створення та діяльності Керченського музею старожитностей та результатам його діяльності присвячена велика кількість статей та монографічних досліджень [див., напр.: Бузескул, 2008; Лазенкова, 2006;

82 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2016. Випуск 20
Тункина, 2000, 2002; Федосеев, 2001, 2002; Шестаков, Шестакова, Боровкова, 2003 та ін.]. За наказом № 450 Кримревкому “Про націоналізацію музеїв та пам’яток культури” від 11 серпня 1921 р. формат діяльності музею змінено, а район Керченського городища та місця всіх археологічних розкопок на території Східного Криму (в межах тогочасного Керченського району) націоналізовано. Також було заборонено проводити археологічні розкопки, розвідки та пошуки без дозволу КримОХРІСу. Ця заборона стосувалася як працівників радянських установ, так і приватних осіб. Питання охорони культурної спадщини та протидії скарбошукацтву регулювала постанова Кримської ради народних комісарів “Про контроль за антикварною та комісійною торгівлею з метою охорони художніх творів і предметів старовини”.

Так у квітні 1922 р. з’явився Керченський історико-археологічний музей, розміщений у приміщенні по вул. Свердлова, де перебуває й досі. Новопризначений директор установи Ю. Марті провів реорганізацію музею і спрямував його діяльність у нове русло. Було проведено низку культурно-просвітницьких заходів (художні виставки місцевих шанувальників мистецтва, виставки революційного плаката, археологічних предметів тощо), організовано декілька археологічних та краснавччих екскурсій. Окрім того, археологічні розкопки на території Керченського півострова відтепер проводили з метою відтворення історичного минулого, а не з метою пошуку цінностей.

Соціально-економічні умови громадянської війни та післявоєнного часу не сприяли розвитку наукової діяльності. Місто зазнало значних руйнувань, населення скоротилося з 36 000 до 26 000 осіб [Марті, 1933, с. 179]. Руїни античних споруд місцеві мешканці активно розбирали на камінь, а поховальні склепи використовували у господарських потребах. Аналогічною була ситуація і в часі Другої світової війни.

У перші роки радянської влади зберігалася тягла традиція, коли основні археологічні роботи проводив директор установи. Він, як правило, мав фахову історичну освіту, досвід музейної роботи, а йому допомагали наглядчі курганів чи штатні археологи і наймані землекопи. Після звільнення Керчі у 1944 р. та відновлення повноцінної діяльності штати Керченського музею поділено на три відділи: фондів, археологічного (древньої історії) та культурно-просвітницького. У 1977 р. створено новий відділ – сектор розкопок та реставрації, який очолив О. Кислий. Надалі структуру музею поступово ускладнювали. Археологічні роботи, зазвичай, були обов’язком співробітників відділу “Древньої історії”, а з плином часу директор установи став виконувати суто адміністративні функції, хоча і продовжував навідуватись на місця розкопок видатних об’єктів. Останнім директором установи, який був безпосереднім учасником розкопок і дбав про розгортання власне археологічного напрямку роботи музею, на нашу думку, був Микола Іванович Литвиненко.

Важливою віхою розвитку музейництва стало проведення 1926 р. в Керчі, з нагоди столітнього ювілею установи, наукової конференції археологів СРСР. Цей захід відбувся у форматі дореволюційних Археологічних з'їздів, а місце його проведення додатково підкреслювало значення Керченського музею. За результатами роботи конференції прийнято резолюцію, в якій, по-перше, наголошували на необхідності прискорення процесу розробки та уточнення археологічних методів з метою перетворення археології на точну науку і, по-друге, передбачалося складення єдиного плану археологічного дослідження пам'яток Криму. Також резолюція містила рекомендації розширення викладання археології у вищих навчальних закладах та відкриття Археологічного інституту. Також пропонували проводити періодично археологічні з'їзди. На перспективу для Керченського музею залишилося низка важливих наукових питань, найголовнішим із яких було "...довести до кінця дослідження місцезнаходження стародавнього Пантікапея з метою з'ясування правильної картини культурного життя краю за 2 тисячі років до нашого часу" [Серебряков, 1926, с. 1015]

До початку 1920-х років Керченський музей просто експонував найцікавіші матеріали з розкопок (за винятком переданих до центральних музеїв країни). Однак ці речі не були звичайним набором атракційних артефактів, а розміщувалися за певним тематико-хронологічним чи типологічним принципом. Традиційно для пам'яток Північного Причорномор'я, усі речі поділили на комплекси (чорнолакової кераміки, знаряддя праці та зброя, прикраси, монети тощо), які ілюстрували два великі періоди в історії краю – грецький та римський. Цей напрям вважали найяскравішим та головним історичним періодом в історії Криму.

Із нагоди столітнього ювілею та початку роботи конференції 1926 р. у новому приміщенні вперше за всю історію існування музейної установи було розгорнуто експозицію археологічних експонатів відповідно до епох та хронологічного порядку [Марти, 1926, с. 131]. У Керченському музеї висвітлювали історію краю за наступними темами: 1) Докласове суспільство; 2) Скіфія та архаїчний Боспор; 3) Елліністичний Боспор; 4) Поховання періоду розквіту Боспору; 5) Боспор у римський час; 6) Римський період. Сарматизація та занепад Боспору; 7) Епоха феодалізму на Боспорі.

Експозицію постійно поповнювали новими матеріалами. Для прикладу, матеріали з розкопок 1927 р. з Киз-аульського некрополя були невдовзі розміщені у виставкових залах музею. Більше того, усі речі експонували комплексами, відповідно до поховання чи об'єкту, де їх було віднайдено.

У путівнику по Керченському музею за 1937 р. згадано про невелику експозицію з історії кам'яного віку. Оскільки власних досліджень цього часового відрізка історії людства музей не проводив, то у залі (вірніше на сходовому майданчику) експонували матеріали та муляжі з печери Чокурча, Ай-

Петринської яйли, Ак-Монайського перешийка, Ленінської тощо. Усі речі ілюстрували три періоди: палеоліт, неоліт та бронзовий вік. Виставку доповнювали тексти анотацій. У такому вигляді ця експозиція існувала до початку німецько-радянської війни.

У роки війни Керченський музей продовжував працювати. Через два місяці після початку окупації музей відкрив свої двері для відвідувачів. Яскравий опис експозиції наведено у газеті “Голос Криму” від 2 травня 1943 р.: “...ось зараз, у квітні 1943 р. музей Керчі стоїть сиротинкою ...Усе, що виставлено у музеї, настільки є неповним і бідним, що, можна сказати, з глибоким сумом дивиться на своїх дослідників та збирачів антична епоха зі схилів Мітридату” [Андросов, 2004, с. 175]. Загалом експонати були розміщені за довоєнним принципом, а евакуйовані речі замінені подібними, що залишилися у фондах. Посилений також був період перебування готів у Криму. С. Шестаков вважає, що це було зроблено під дією ідеологічних чинників [Шестаков, 2011, с. 56]. Напередодні звільнення Керчі від німців значна кількість речей із музею була вивезена, а експозиція зруйнована.

У післявоєнний час питання відновлення виставки старожитностей довго не вирішували внаслідок відсутності як спеціалістів, так і відсутності достатніх і репрезентативних фондів матеріалів. Лише 1945 р. заступник директора з наукової частини А. Іванова, разом зі студентами-практикантами з Московського держуніверситету імені М. Ломоносова М. Мерпертом та М. Воробйовою, розробила та відновила археологічну експозицію Керченського музею. У ній із наявних матеріалів висвітлені чотири великі блоки: 1) Період виникнення та розквіту Боспорського царства. VI–III ст. до н. е.; 2) Боспорське царство в елліністичну та римську добу (II ст. до н. е. – IV ст. н. е.); 3) Будівельна справа Боспору; 4) Лапідарій.

Із початком повернення вивезених до Німеччини музейних цінностей та у зв'язку з відзначенням 125-літнього ювілею Керченського музею постало питання перебудови експозиції. Це завдання мала вирішити група співробітників музею під керівництвом Л. Чуїстової. В основу нового тематико-експозиційного плану було покладено положення праці В. Гайдукевича “Боспорське царство”, що вийшла друком напередодні. Археологічна частина експозиції висвітлювала проміжок часу від найдавніших племінних утворень на території Криму до походів руських князів на Крим і Тмутараканського князівства. Далі була представлена дореволюційна та сучасна історія Керчі. Саме недостатнє забезпечення речовим матеріалом було серед переліку недоліків тематико-експозиційного плану, представленого на розгляд до Комітету в справах культурно-просвітницьких установ [Науковий архів КІКЗ, оп. 2, од. зб. 157, арк. 31]. І це неможливо було усунути, адже археологічні експедиції на території півострова, головню, досліджували пам'ятки інших

часових відрізків, не маючи на меті вивчення саме доби палеометалів чи середньовічного періоду. Випадкові знахідки та матеріали з охоронних спостережень не могли забезпечити потреб створення експозиції. Аналіз відомостей “Путівника” 1956 р. показує, що історія Керченського півострова після XI–XII ст. була висвітлена винятково неархеологічним матеріалом (картами, репродукціями картин, цитатами літературних джерел тощо). Співробітники музею пробували вирішити питання нестачі археологічних матеріалів самостійно.

Від початку 1960-х років, за часів директорства М. Литвиненка, археологічна діяльність музею була спрямована, насамперед, на заміну муляжів та плакатів у виставкових залах установи на справжні, виразні речі.

Завдяки роботі Первісної експедиції під керівництвом Л. Мацкевого музейникам вдалося значно розширити експозицію матеріалів первісного часу. Також загальне уявлення про найдавніший період історії Східного Криму розширювали матеріали з розкопок курганів бронзового віку, які досліджувала С. Бессонова. До фондів музею також надійшли речі з розкопок курганів цього часу під керівництвом А. Лескова, що також були використані в експозиції. Однак, як і в попередні роки, найдавніші матеріали займали “почесне” кутове місце. Із початком перебудови експозиції у середині 1970-х років обсяг первісних експонатів скоротився. Це могло бути наслідком збільшення розкопок власне античних та середньовічних пам’яток, на фоні від’їзду Л. Мацкевого з Керчі та зміни пріоритетів у дослідженнях співробітників КІАМ.

Зазначимо, що у форматі з 1975–1976 рр. археологічна експозиція проіснувала до закриття приміщення музею на реставрацію 1989 р. На початку нового століття, з нагоди святкування 175-ліття музею його експозицію суттєво оновили і доповнили, створивши передумови для інтерактивного навчання.

У результаті діяльності співробітників установи за весь час її існування сформовано кілька важливих та репрезентативних колекцій археологічних матеріалів. Йдеться, зокрема, про колекцію археологічної кераміки грецького та боспорського виробництва. Найціннішою її частиною є збірка чорно- та червонофігурних античних посудин VI–IV ст. до н. е. і так званих боспорських пелік. Також важливими та унікальними є колекції античних світильників, нумізматики, амфорних клейм тощо [Биковська, 2006, с. 21]. Кам’яним архівом античного та середньовічного Боспору є лапідарна колекція, сформована, частково опрацьована та збережена саме завдяки зусиллям керченських археологів. Загалом археологічні фонди Керченського музею нараховують більше 100 тисяч одиниць збереження і щороку поповнюються новими матеріалами.

Відомості про археологічні пошуки музею найактивніше популяризували його директори [Башарин, Кириленко, 1976; Галченко, 2004; Иваненко, 2001].

86 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2016. Випуск 20
Зокрема, треба відзначити праці Ю. Марті (“Сто лет Керченского музея”, “Керченский историко-археологический музей”, “Керченский музей (к столетию)” тощо), у яких автор подав історію створення КІАМ, плани його наукової діяльності, перелік наукових співробітників, охарактеризував археологічну та пам’яткоохоронну роботу у 20–30-х роках ХХ ст. та ін.

У післявоєнний час діяльність Керченського музею переважно ставала предметом уваги з нагоди або чергової річниці від часу заснування, або роковин встановлення радянської влади. Такого роду статті написані під кутом зору комуністичної ідеології, що призводило до викривлень в інтерпретації діяльності музею. Зокрема, Боспорські експедиції В. Блаватського та В. Гайдукевича визначали головними і єдиними осередками наукових досліджень у регіоні. Окрім того, в опублікованих звітах про спільні дослідження не завжди згадували про участь співробітників музею в археологічних роботах. Післявоєнну діяльність музею характеризували вкрай стисло, найбільше наголошували на вивченні героїчного минулого.

Великим внеском співробітників музею стало проведення рятівних розкопок на території Керчі та її околиць. Саме завдяки цьому і спостереженню за прокладанням міських комунікацій було складено уявлення про історичну топографію поселень та городищ в регіоні, визначено межі античного Пантікапея та його некрополів, середньовічного Корчева, інших важливих пам’яток.

Одним із головних завдань археологічної діяльності Керченського історико-археологічного музею було створення археологічної карти Керченського півострова. Потреба була обумовлена тим, що від самого початку археологічне дослідження території проводили безсистемно. Плани, зняті на початку ХІХ ст., були неактуальними, адже рельєф більшості пам’яток до другої половини ХХ ст. змінився. Хоча карта археологічних пам’яток Керченського півострова була необхідною усім без винятку археологічним експедиціям, що проводили дослідження цієї території, її складання ініціював і переважно проводив Керченський музей. Завдяки археологічним роботам співробітників музею С. Семенова та В. Куніна така карта була створена на початку 1960-х років і згодом поступово доповнювалася.

Із перетворенням Керчі на значний металургійний центр Ю. Марті розпочав дослідження античних міст Тіритака та Мірмекій, ініціював створення Керченської (Камишбурунської, а згодом Боспорської) археологічної експедиції. До її складу Керченський музей увійшов на правах окремого загону, мав об’єкти самостійних досліджень (систему укріплень міста). Оскільки експедиція працювала лише влітку, співробітники музею наглядали за земляними роботами на городищі впродовж року. Особливістю такої наукової співпраці (що продовжувалося і в наступні періоди) стало те, що знайдені археологічні

матеріали, як і звіти, були передані керівникам експедицій, а згодом вивезені з Керчі. У післявоєнний час музей, з огляду на недостатність фінансування, ініціював відновлення робіт Боспорських експедицій, але надавав лише посильну допомогу, слугуючи своєрідною базою. Треба зазначити, що саме на розкопках у Керчі проходили школу ведення польових робіт та вдосконалювали свої вміння такі видатні археологи, як В. Блаватський, В. Гайдукевич, Л. Славін, М. Кобиліна. Співробітниками Керченського музею в різні роки були А. Іванова, С. Берзіна (Лев), Н. Куніна, В. Кунін, В. Цехмістренко, С. Бессонова, Л. Мацкевий, О. Молев, О. Кислий. З-посеред працівників музею в другій половині ХХ ст. шестеро стали докторами історичних наук, а семеро захистили кандидатські дисертації. Тим не менше, у відділі “Древньої історії” працювали і висококваліфіковані співробітники, археологи зі стажем і великим багажем практичних знань, які з різних причин не підготували дисертацій. Серед них варто згадати С. Семенова, В. Азарову, С. Шестакова, В. Холодкова, Д. Кириліна тощо.

Після входження Кримської області до складу Української РСР діяльність музею почала поступово розвиватись: штат співробітників збільшено, фінансування покращено, а післявоєнна розбудова Керчі та проведення робіт зі спорудження Північно-Кримського каналу сприяла збільшенню обсягів досліджень. У 1956–1957 рр. Керченський музей став співорганізатором спільних радянсько-польських археологічних експедицій із дослідження Мірмекія та Ольвії. Із початку 1960-х років співробітники музею почали регулярно отримувати “Відкриті листи” на проведення різних видів археологічних робіт та організували кількарічні повноцінні археологічні експедиції. Серед них були й Ортельська під керівництвом Д. Кириліна, Первісна під керівництвом Л. Мацкевого, експедиція з дослідження історії підземного гарнізону Аджимушкайських каменоломень. Важливими були і здобутки з розкопок курганів доби палеометалів під керівництвом С. Бессонової та Кам’янського поселення під керівництвом О. Кислового.

У 70–80-х роках ХХ ст. Керченський музей провів і низку підводних досліджень. Важливим підсумком досліджень можна вважати локалізацію городища Акра, затопленого морем. Окрім того, підводні археологи започаткували дослідження решток військової техніки часів Другої світової війни.

Головним внеском у розвиток археологічних наукових знань можна вважати публікацію результатів польових досліджень. Одним із перших роботи Керченського музею описав Ю. Марті у згаданій праці “Сто років Керченського музею”. Пізніше за його ж авторства вийшли друком ще кілька статей у місцевій пресі. Важливою віхою стала публікація музейних збірок під назвою “Археологія і історія Боспору” (1954, 1962 рр.). Зазначимо, що в цей період

значно збільшився обсяг повідомлень про виконані Керченським музеєм археологічні роботи. Якщо до 1954 р. публікації траплялись рідко і публікували їх здебільшого у місцевій і кримській пресі, то з 1960-х років статті і повідомлення співробітників Керченського музею стали регулярно друкувати у спеціалізованих історичних та археологічних виданнях, таких як “Археологічні відкриття”, “Український історичний журнал”, “Вісник давньої історії”, “Археологія” тощо.

Насамкінець варто згадати про архів Керченського музею, адже для дослідника там зберігається чимало оригінальних і важливих документів, як загально-історичного значення, так і з історії Керченського музею чи з історії музейної справи загалом. Архів музею побудований за принципом поділу установи на відділи і нараховує більше 18 тисяч одиниць збереження. Унікальну інформацію містять польові щоденники співробітників музею та археологічні звіти експедицій, які проводили і проводять археологічні дослідження на території Східного Криму. Усі ці, як і інші, адміністративно-господарські, документи зберігають у фондах архіву музею.

Отже, міжвоєнний період в історії Керченського музею характеризує розгортання широкомасштабних рятівних археологічних досліджень. Окрім того, вживали заходи для музеєфікації виявлених об’єктів. Період 1942–1962 рр. позначився зменшенням обсягів археологічних досліджень (за винятком рятівних). Музей виступив організатором досліджень археологічних експедицій Інституту історії матеріальної культури, Державного музею образотворчих мистецтв, Інституту археології Академії наук СРСР та Інституту археології Академії наук УРСР. Із початку 1960-х років зростали обсяги археологічних досліджень, передусім самостійних, охоплюючи пам’ятки від мезоліту до середньовіччя.

Діяльність Керченського музею передбачала комплекс дослідницьких заходів, що включав пошуки, виявлення, фіксацію пам’яток, камеральну обробку, опис, збереження, дослідження та експонування археологічних матеріалів. Головним підсумком діяльності КІАМ стало створення значного фонду археологічних джерел. На археологічній діяльності Керченського музею негативно позначились політичні потрясіння та перетворення цієї установи на один із центрів ідеологічної пропаганди. Практика вивезення найцінніших археологічних матеріалів і результатів спільних досліджень до Москви та Ленінграда, центральних музеїв СРСР стала непоправною втратою для культурної спадщини України. Упродовж свого існування Керченський музей був головним осередком пам’яткоохоронної роботи на території Керченського півострова. Навколо музею згуртувалися Керченське відділення ОХРІСу, відділення Товариства з вивчення Криму (ОПІК), а також відділення Українського товариства охорони пам’яток історії та культури.

Отже, за 190-літню історію ця установа перетворилася на потужний дослідницький та експозиційний центр. І за цей довгий проміжок часу діяльність Керченського музею спричинилася до того, що при озвучуванні цієї назви в голові у слухача чи дослідника виникає ментальна конструкція з чіткими характеристиками, а висока планка наукових досліджень та обсяг колекцій зробили установу впізнаваним брендом у галузі сучасного антикознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Андросов С. А.* Музеи Крыма в годы Великой Отечественной войны / С. А. Андросов // Историческое наследие Крыма. – 2004. – № 6–7. – С. 171–180.
2. *Башарин С. В.* 150-річчя Керченського історико-археологічного музею / С. В. Башарин, В. М. Кириленко // Український історичний журнал. – 1976. – № 5. – С. 137–138.
3. *Биковська Н.* Фондові колекції Керченського заповідника: проблеми та перспективи розвитку / Наталія Биковська // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: Зб. наук. праць з мистецтвознавства, архітектурознавства та культурології. – Київ: Видавничий дім А+С, 2006. – Вип. 3. – С. 17–35.
4. *Бузескул В. П.* Всеобщая история и её представители в России в XIX и начале XX вв. Части 1–3 / Санкт-Петербургский филиал Архива РАН / Составление, вступительная статья, подготовка текста, комментарии и биографический словарь-указатель И. В. Тункиной. – Москва: Индрик, 2008. – 832 с.
5. *Галченко Н. В.* Керченський державний історико-культурний заповідник і розвиток музейної справи в регіоні / Н. В. Галченко // Праці центру пам'яткознавства / Бушак С. М., Галченко Н. В., Домбровський О. І. та ін. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2002. – Вип. 4. – С. 107–117.
6. *Иваненко П. И.* Керченскому Музею Древностей – 175 лет / П. И. Иваненко // 175 лет Керченскому Музею Древностей. Международная конференция. Керчь, 27–29 июля 2001 года / Ред П. И. Иваненко. – Керчь, 2001. – С. 3–7.
7. *Иванова А.* Керченский государственный историко-археологический музей им. А. С. Пушкина / А. Иванова // Вестник древней истории. – 1948. – № 1. – С. 185–186.
8. *Лазенкова Л. М. К. Э.* Гриневиц и Керченский музей древностей / Л. М. Лазенкова // Научный сборник Керченского Заповедника. – Керчь, 2006. – Вып. 1 (К 180-летию Керченского музея древностей). – С. 20–33.
9. *Марти Ю. Ю.* К столетию Керченского музея / Ю. Ю. Марти // Крым: общественно-научный и экскурсионный журнал. – 1926. – № 2. – С. 126–131.
10. *Марти Ю. Ю.* Прошлое Керчи и экономика района до революции / Ю. Ю. Марти // Керченская проблема: Сб. статей. / Под ред. Н. Цапкина и М. Эрлиха. – Симферополь: Государственное издательство Крымской АССР, 1933. – С. 179.

- 90 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2016. Випуск 20
11. Науковий архів Керченського історико-культурного заповідника. – Оп. 2. – Од. зб. 157.
12. *Серебряков К. К.* Столетний юбилей изучения “Русской Помпеи” / К. К. Серебряков // Вестник знания. – 1926. – № 15. – С. 1015.
13. *Тункина И. В.* Иван Алексеевич Стемпковский: Материалы к биографии / И. В. Тункина // ΣΥΣΣΙΓΓΙΑ: Памяти Юрия Викторовича Андреева / Государственный Эрмитаж, Институт истории материальной культуры РАН. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. – С. 357–379.
14. *Тункина И. В.* Русская наука о классических древностях юга России (XVIII – середина XIX вв.) / И. В. Тункина. – Санкт-Петербург: Наука, 2002. – 676 с.
15. *Федосеев Н. Ф.* Керченский музей древностей / Н. Ф. Федосеев // Вестник древней истории. – 2002. – № 1. – С. 154–178.
16. *Федосеев Н. Ф.* Судьбы керченских археологов / Н. Ф. Федосеев // 175 лет Керченскому Музею Древностей. Международная конференция. Керчь, 27–29 июля 2001 г. – Керчь, 2001. – С. 18–29.
17. *Шестаков С. А.* Меморія Керченского музея / С. А. Шестаков, Н. Д. Шестакова, В. Н. Боровкова // III Таврические научные чтения, посвященные 160-летию со дня рождения А. Л. Бертье-Делагарда. Симферополь, 24 мая 2002 года. – Симферополь, 2003. – С. 48–50.
18. *Шестаков С. А.* Некоторые замечания в связи с разработкой концепций экспозиций “Первобытный строй на Керченском полуострове” и “Античный Боспор” / С. А. Шестаков // Научный сборник Керченского заповедника. – Симферополь, 2011. – Вып. 3. – С. 48–65.

Стаття: надійшла до редакції 15.09.2016
прийнята до друку 06.12.2016

**190 YEARS OF KERCH MUSEUM:
THE PATH FROM A PRIVATE COLLECTION TO THE BRAND**

Anastasia BAUKOVA

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: anastasia_bau@ukr.net*

The article is devoted to highlighting outcome of Kerch Museum on the occasion of its 190 anniversary. This institution became the center of archaeological and exposition works and the main institution of protection of heritage in the Eastern Crimea. In the Kerch Museum during different years worked such prominent archaeologists as V. Gaidukevich, A. Ivanova, S. Berzina (Lv), N. Kunina, V. Kunin, V. Tsekhmistrenko, S. Bessonova, L. Matskevych, A. Moley, A. Kislyi. Also, in the department of “Ancient History” there were highly skilled workers, experienced archaeologists with a great deal of practical knowledge, which for

various reasons did not prepare dissertations. Among them we should mention S. Semenov, V. Azarova, S. Shestakov, V. Kholodkov, D. Kirilin and others. In general, in the second half of the twentieth century six employees of the Museum became doctors of historical sciences and seven defended their candidate's theses. During its existence, the museum suffered format due to changes in political and economic situation and yet has managed to keep its value. But the transformation of the museum in the center of ideological propaganda adversely affected his archaeological activity. In the XX century is expanding objects of study and their periods. The fact that the territory of the Kerch Peninsula was inhabited from the time of the Mesolithic, determined the richness of time-sided monuments. Therefore, the museum staff had to possess and demonstrate the high professional qualities of archaeologists and historians. Through the work of museum staff explored settlement and necropolis of Kitei, Kimmerikon, Tyritake, Kiz-Aul necropolis, mounds "Three Brothers" Kamenka settlement, mounds and settlements of the Bronze time. There have been significantly supplemented understanding of the historical topography of modern Kerch. The museum was co-organizer and active participant in several international projects with long-term study of the historical past of the region. In particular, the famous Bosporan expeditions of the Institute of History of Material Culture (headed by V. Gaidukevich) and the State Museum of Fine Arts (headed by V. Blavatskyi) were organized on the initiative of the Kerch museum and the museum staffs were their permanent members. It is important that the materials from excavation became the basis for updating the exposition and were actively published in various specialized and popular science publications. The museum's staff on the pages of the local press regularly introduced the inhabitants of Kerch and the Crimea with the results of field research and the history of Kerch. It also paid attention to the formation of the museum, a brief overview of its funds, library and archive.

Keywords: Kerch Museum, anniversary, history of archeology, history of museums, archaeological research, study of antiquity.

REFERENCES

- Androsov, Sergei. "Muzei Kryma v gody Velikoi Otechestvennoi voiny". *Istoricheskoe nasledie Kryma* 6–7 (2004): 171–180. (in Russian)
- Basharyn, Serhii, and Kyrylenko, V. "150-richchia Kerchenskoho istoryko-arkheolohichnoho muzeiu". *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* 5 (1976): 137–138. (in Ukrainian)
- Bykovska, Natalia. "Fondovi koleksii Kerchenskoho zapovidnyka: problemy ta perspektyvy rozvytku". *Suchasni problemy doslidzhennia, restavratsii ta zberezhennia kulturnoi spadshchyny: Zbirnyk naukovykh prac z mystectvoznavstva, arkhitekturoznavstva ta kulturolohii* 3 (2006): 17–35. (in Ukrainian)
- Buzeskul, Vladislav. *Vseobshchaia istoria i iei predstaviteli v Rossii v XIX i nachale XX vv. Chasti 1–3*. Moskva: Indrik, 2008. (in Russian)
- Halchenko, Natalia. "Kerchenskyi derzhavnyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk i rozvytok muzeinoi spravy v rehioni." *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva* 4 (2002): 107–117. (in Ukrainian)

- 92 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2016. Випуск 20
- Ivanenko, Petr. “Kerchenskomu Muzeiu Drevnostiei – 175 let.” *175 let Kerchenskomu Muzeiu Drevnostiei. Mezhdunarodnaia konferentsia, Kerch, 27–29.07.2001.* Red. Petr Ivanenko. Kerch, 2001. 3–7. (in Russian)
- Ivanova, Anna. “Kerchenskii gosudarstvennyi istoriko-arkheologicheskii muzei im. A. Pushkina.” *Vestnik drevnei istorii* 1 (1948): 185–186. (in Russian)
- Lazenkova, Lidia. “K. E. Grinevich i Kerchenskii muzei drevnostiei.” *Nauchnyi sbornik Kerchenskoho Zapovednika* 1 (2006): 20–33. (in Russian)
- Marti, Yulii. “K stoletiiu Kerchenskoho muzeia.” *Krym: obshchesrvenno-nauchnyi i ekskursionnyi zhurnal* 2 (1926): 126–131. (in Russian)
- Marti, Yulii. “Proshloie Kerchi i ekonomika raiona do revoliutsii.” *Kerchenskaia problema.* Red. N. Tsapkina, M. Erlikh. Simferopol: Gosudarstvennoie izdatelstvo Krymskoi ASSR, 1933. 179. (in Russian)
- Naukovyi arkhiv Kerchenskoho istoriko-kulturnoho zapovidnyka, op. 2, od. zb. 157.
- Serebriakov, K. Stoletnii yubilee izuchenia “Russkoi Pompei.” *Vestnik znania* 15 (1926): 1015. (in Russian)
- Tunkina, Irina. “Ivan Alekseevich Stempkovskii: Materialy k biografii.” *ΣΥΣΣΙΤΙΑ: Pamiati Yuria Viktorovicha Andreeva.* Sankt-Peterburg: Aleteia, 2000. 357–379. (in Russian)
- Tunkina, Irina. *Russkaia nauka o klassicheskikh drevnostiakh yuga Rossii (XVIII – seredina XIX vv.).* Sankt-Peterburg: Nauka, 2002. (in Russian)
- Fedoseev, Nikolai. “Kerchenskii muzei drevnostei.” *Vestnik drevnei istorii* 1 (2002): 154–178. (in Russian)
- Fedoseev, Nikolai. “Sudby kerchenskikh arkheologov.” *175 let Kerchenskomu Muzeiu Drevnostiei. Mezhdunarodnaia konferentsia, Kerch, 27–29.07.2001.* Red. Petr Ivanenko. Kerch, 2001. 18–29. (in Russian)
- Shestakov, Semen, i Shestakova, Nina, i Borovkova, Viktoria. “Memoria Kerchenskoho muzeia.” *III Tavricheskie nauchnyie chtenia, posviashchennyye 160-letiiu so dnia rozhdenia A. L. Bertie-Delagarda. Simferopol, 24 maia 2002 goda.* Simferopol, 2003. 48–50. (in Russian)
- Shestakov, Semen. “Niekotoryie zamiechania v sviazi s razabotkoi kontseptsyi ekspozitsyi “Piervobytnyi stroi na Kerchenskom poluostrovie” i “Antichnyi Bospor”. *Nauchnyi sbornik Kerchenskoho zapovednika* 3 (2011): 48–65. (in Russian)